

УДК 398.8:392.5(477.43/44)

Віктор Ткаченко, Марія Юрійчук
(Київ, Новосілка)

З ПОЛЬОВИХ ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ НА ПІВДЕННО-ЗАХІДНОМУ ПОДІЛЛІ

У статті викладено пісенний весільний фольклор с. Новосілка Заліщицького району Тернопільської області без аналізу його жанрово-стилістичних та музичних особливостей. Він прив'язаний до певних обрядових дій самого весілля, яке відбувалося впродовж трьох днів: у суботу, неділю та понеділок.

Ключові слова: весілля, пісня, молода, молодий, фольклор, обряд.

В статті изложено песенный свадебный фольклор с. Новосилка Залещицкого района Тернопольской области без анализа его жанрово-стилистических и музыкальных особенностей. Он привязан к обрядовым действиям самой свадьбы, которая происходила в течение трех дней: в субботу, воскресенье и понедельник.

Ключевые слова: свадьба, песня, невеста, жених, фольклор, обряд.

The article presents the song wedding folklore of Novosilka village (Zalishchyky District, Ternopil Region) without an analysis of its genre and stylistic features and musical characteristics. This folklore usually accompanies the specific ritual actions of wedding proper which lasted three days: Saturday, Sunday, and Monday.

Keywords: wedding, song, bride, groom, folklore, ceremony.

Весілля на Західному Поділлі таке ж розмаїте, як і в будь-якому іншому регіоні України. Досить багатим воно є також на фольклор, що супроводжує всі дієства весільного обряду. Матеріали, що подаються в статті, зібрані у 2009–2011 роках під час польових досліджень у с. Новосілка Заліщицького району Тернопільської області.

Систематичне збирання й дослідження фольклорної спадщини Поділля було розпочате в першій половині ХІХ ст. представниками української та польської науки, зокрема З. Доленгою-Ходаковським, М. Гославським, К. Войцицьким, Л. Голембійовським. Весільні пісні цього регіону друкували Ю. Гжимайло, А. Гавришук, В. Косаківський, Т. Пірус, В. Борисенко та ін. [2].

Весілля в селі розпочиналося в п'ятницю, у молоді, обрядом *вінкоплетіння*. Саме тому цей день у весільному обряді дістав назву *зачинальниці*. При цьому були присутні батьки й заміжні жінки, дівчат не було. На стіл клали колач, на нього гроші й починали плести із зеленого барвінку віночок: спочатку батько, потім мати, а тоді вже й присутні на обряді жінки. При вінкоплетенні співали:

Ой (я) з руточки дві-три квіточки,
Благослови, Боже, благослови, Боже
І отець, і мати своєму дитяти
Віночок зачинати. / *двічі*

Після вінкоплетіння молоду виряджують у село. Вона одягнена в національний одяг. Падає в ноги батькам, ті благословляють дитину колачами й сіллю. Під час цього дієства батьки звертаються до весільних гостей зі словами: «Благословіть, люди!». «Най Бог благословить», – відповідають гості. Далі співають:

Ненька дочку родила,
Місяцем городила,
Сонечком повивала,
У село випроводжала.

Після цього, на другий день весілля, тобто в суботу, яка звалася *коровай*, надвечір до молоді приходили дружки, молоді дівчата і починали вбирати (ввивати) весільне деревце: калиною, барвінком, васильком, яблуками на кінчиках гілок. У процесі ввивання деревця використовувалася нитка, яка мала бути міцною і довгою. Адже за віруваннями її не можна було рвати або доточувати, бо таким буде життя молоді. Таке деревце повинно було

мати п'ять гілочок, непарну кількість. Під час цього процесу присутні тут батьки, рідні, жінки, які допомагали куховарити, знову співали:

Ой (я) з руточки дві-три квіточки,
Благослови, Боже, благослови, Боже
І отець, і мати своєму дитяти
Деревце (я) ввивати. / двічі

Ой дядик говорить, ой дядик говорить:
– Най Бог благословить і Пречистая
Мати
Деревце (я) ввивати. / двічі

Ой ненька говорить, ой ненька й
говорить:
– Най Бог благословит і Пречистая
Мати

Деревце (я) ввивати. / двічі
Родина й говорить, родина й говорить:
– Най Бог благословит і Пречистая
Мати

Деревце (я) ввивати. / двічі
Колесом, колесом (я) вгору сонце йде,
/ двічі

В нашої Марусі на столі рай си в'є.
/ двічі

– Хто ж тобі, Марусю, сей рай дарував?
/ двічі

– Дарував мені Біг ще й дядичко мій,
Ще й ненька рідненька, що в Бога
годненька,

Ще й усі святі, ще й люди добрі.
Райське деревце / двічі

Над раєм стояло, / двічі
(Я) в рай си похилило, / двічі
Синенько зацвіло, / двічі

Не много вродило.
Ой зродило ж воно / двічі
Дві-три ягідочки.

Перша ми ягідочка – / двічі
Молоденька Марусечка.
А друга ми ягідочка – / двічі

Молоденький Іванко,
А трета ми ягідочка – / двічі
Молодої родиночка.

Коби нам той си гай розвив, / двічі
Що нам таке зілля вродив,
Що в землі не замерзає,

А у літі не в'єває,
Та що в землі зелененьке / двічі
Та що в літі багровеньке.

В долину, дівоньки, в долину
Та й по червоненьку калину.
Ми тої калини ламали

Маруси деревце ввивали. / двічі
З гори до долини барвінком

На самім вершечку й васильком, / двічі
Щаслива Маруся у Бога,
Стояли ангели в порогах,
Стояли ангели світили,
Поки ми деревце не ввили. / двічі

Ой у ліску, ліску на піску
Стояла пшеничка (я) в стіжку.
Ми тую пшеничку збирали,
Гануси деревце ввивали.

Згори до долини барвінком,
На самім вершечку васильком.
Ой ми дівочки з міста
Ввили деревце з густа,

Як ми го довивали,
Мід-вино проливали.
Ой дайте нам краски / двічі
Зв'язати галузки,
Червоної калини

Для вашої дитини / двічі

Після останніх слів мама молодої подавала дівчатам завчасно заготовлену червону стрічку, якою зв'язують усі гілки весільного деревця, що було встромлене в колач, докупи, а ті співають:

Вийси, деревце, гладко,
Як червоне ябко.
То вгору, то в долину,
То ружов, то калинов. / двічі

Потому співають дружкам:

Качечко синокрила,
Дружечко чорнобрива.
Виведи нас з хати
На двір погуляти.
Качечко кучериста,
Дружечко джэнджериста / гонорова,
Виведи нас з хати
На двір погуляти.

Дівчина, яка ввивала середню гілку деревця, виймала його звідти, піднімала догори і починала з ним танцювати. Присутні співали в цей час:

На горі кришталь виливається,
Ненечка зяченька сподівається. / двічі
Солому січе, пироги пече,
Сальцем ся листить, пироги мастить. / двічі

Під час танцю вона тричі нахилила деревце до молодої і тричі просила благословення в людей для неї, на що ті

відповідали: «Най Бог благословит» і продовжували співати:

Ой плине качур далі водою,
 Йому затичка за головою. / двічі
 Затичко моя затичена,
 Дівчино моя – заручена. / двічі
 Заручив їм тя півтора року
 Поки не взнали вороги з боку. / двічі
 Як ся дізнали, розщобетали,
 Бодай від Бога ласки не мали. / двічі
 Ішла я берегом, бережиною,
 Знайшла я хустину під ожиною. / двічі
 А в тій хустині всілякі цвіти,
 Маруся з Іванком – прибрані діти.
 / двічі
 Марусю, серце, викуп деревце.
 Ні за гріш, ні за два, за чашу вина.
 / двічі

Потім дівчата кидали барвінок, що залишився, на молоду і дружок, а наречена роздавала всім присутнім по кусочку колача, пізніше – медівника, ті ж у цей час співали пісні:

Зашуміли ліщинонька, як ся
 розвивала,
 Заплакала дівчинонька, як ся
 віддавала. / двічі
 Ой не шуми, ліщинонько, та й не
 розвивайся,
 Не плач, не плач дівчинонько, та й не
 віддавайся. / двічі
 – Як же мені не шуміти, я ще
 зелененька,
 Як же мені не плакати, я ще
 молоденька. / двічі

Не обходилося без пісенного супроводу і під час виряджання молодої в село для запрошення гостей на весілля. Приходили тато й мама, брали колачі, сіль, молода падала їм у ноги, а тим часом співали:

Не калинка си ломит,
 Маруся си клонит.
 Вітцєви і матіночці,
 Всій своїй родиноньці. / двічі

Найважливіший момент весілля наставав у неділю. Сходилися гості, молода йшла до шлюбу, до церкви, а потім відбувалося власне гуляння. Після шлюбної церемонії молода йшла собі до дому, а молодий собі. Біля хати наречену

з хлібом-сіллю зустрічали батьки, а гості співали:

Ой вийди, дядику, звитайси,
 Свого дитяти спитайси.
 Де твоє дитятко бувало,
 Під райським віночком шлюб брало.
 Під райським віночком, під вінцем
 Та ще й з хорошеньким молодцем.

Увечері молодий приходив за молодою. Але перед цим відбувалося *вितання* нареченої/нареченого. На стіл ставили тарілку, застелену білою хусткою, далі по черзі спочатку підходили батьки, рідня, а потім чужі люди, запрошені на весілля, і дарували хто гроші, хто хустку, хто скатерть і т. ін. Також при цьому співали пісні відповідно до того, хто підходив до молодої вітати:

Станьте, тату, перед мене
 Та й випийте до мене.
 З повною повничкою,
 З доброю долечкою. / двічі

Такі самі слова співали і для мами. Якщо наречена мала сестру або брата, то також виконували відповідні пісні, наприклад:

В зеленім гаю зозулька кує,
 Сестра/брат сестричку сріблом дарує.
 / двічі
 Сріблом дарує, злотом витає,
 Сестра/брат сестричку за сестру має.
 / двічі

Проступися нині, родину,
 Най мене витає чужина.
 Най мене витають чужі люди, / двічі
 Бо моя родина вже не буде. / двічі
 Для дружб молодого співали:
 Ой дружбо, дружбо, вельможний пане,
 Просимо пити мед-вино з нами,
 Просимо пити та й випивати,
 А нам за услугу доляри дати.
 Ой пили, пили та й випивали,
 А нам за услугу доляри дали.
 Ой ішли ми поза ліс, поза діброву,
 Дайте нам, газдо, та й на корову.
 Ой ішли ми попід ліс та й попід гору,
 Дайте нам, газдине, та й свиню...

Після завершення поздоровлення молодої всіма гостями, остання брала частину грошей і давала мамі, запихаючи їх за

пазуху, а всі інші гроші, що їх наскидали, разом з тарілкою наречена віддавала також їй, а та разом із старостами *перезулювала дар* під мелодію «Козака».

Коли молода запихала гроші в пазуху матері, гості співали:

Нате вам, мамко, всі гроші,
Шос ти мене годували аж досі. / *двічі*

А якщо ж вона йде за невістку / або син за зятя, то співали:

Якби ти, мамко, за мною дбала, / *двічі*
Ти би від себе мене не дала.

Якби ти, мамко, за мнов тужила,
/ *двічі*

Ти би до себе зятя/невістку приймила.
/ *двічі*

Не хочу, мамко, жадного віна, / *двічі*
Лиш дайте мені боханець хліба. / *двічі*

Я там не жав/жала, а ні сапав/сапала,
/ *двічі*

Як я ся буду до хліба брав/брала. / *двічі*
Грайте, музики, і ви, басісти, / *двічі*

Будьте здорові, всі компаністи. / *двічі*

Незабаром після цього приходив молодий з боярами та друзями за молодою. Вони несли із собою весільне деревце і на подвір'ї заводили «Корогід-вологід», при цьому співали:

Корогід-вологід, учипивси баби дід,
А ви діти не кажіт, корогода заводіт.

Корогід-лобода, в кого дівка молода?
/ *двічі*

Чи в попа, чи в дяка, чи в нашого
мужика?

Перед цим таке саме дійство відбувалося і в нареченого. Гості, що прийшли з молодим, ходили по всьому дворищу, а тоді старший боярин великою палицею у дверях перехрестив і заходили в хату, там також водили корогід по лавках тричі навколо столу. Потім наставав час *викупу молодої* у братів. Загалом це був досить складний момент у весільному обряді. Інколи могли підмінити молоду, не сторгуватися на грошах або молодий давав викуп копійками, а це не задовольняло тих, хто торгував. Молода при цьому всьому зазвичай була схована під столом. Процес викупу також супроводжувався жартівливими піснями:

Ой на дворі хмарно,
Перед порогом гарно.
Як би нам доступити,
Братчика я скупити.
Сидить молода, не ворушиться,
Оббігаєте живо, бо задушиться.

Після того, як домовилися про гроші, співали братам, які продавали молоду:

Ой татарин-братчик, татарин,
Шо продав сестричку за дарем.

Після викупу молодої гості, які прийшли з нареченим і ті, що були ще тут, сідали за стіл, пригощалися. При цьому була дівчина-світилка, яка світила свічку молодому і молодій. Їй також співали:

Швидко, бояри, швидко,
Поки вам си видко.
Свічечка догорає,
Світилка не змагає.

Зазвичай це була малолітня дівчинка, яка в такий пізній час хотіла спати, але мала відбути своє призначення і отримати від молодих подарунок.

Після тривалого застілля *виряджали молоду до молодого*. Коні були прикрашені. Якщо весілля відбувалося взимку, то на сані, а якщо літом, – то на воза бояри складали ікони, подушки та інше придане молодої і їхали до молодого. Інколи жартували, крали певні речі, ну а потім повертали. Гості ж співали:

Не плач, моя мамко, за мною,
Не забери всьой маєток з собою.
Лишеєси зілле моє в тебе,
Лишеютси дрібні сльози на столі.
Будеш, мамко, поливати сльозоньками
дикі квітки,
Буде місяць си сходити з зіроньками,
Будеш, мамко, поливати сльозоньками.
Вже би-м була їхала, вже би-м була
йшла,

Та ще своїй матінці не вклонилася:
– Дякую тобі, мамо, що будила мене
рано,

Більш не будеш, не будеш.
Вже би-м була їхала, вже би-м була
йшла,

Та ще свому татові не вклонилася:
– Дякую тобі, тату, що пускав мене
гуляти,

Якщо сирота йшла за невістку, то співали:

Ой мала Гандзуня свекруху лихую,
Посилала жати в неділю святую.

/ двічі

– Ой іди, Гандзуню, та й не
оглядайся,
А як станеш жати, то не підіймайся.

/ двічі

Жала Гандзя жито, я в копи зложила,
Прийшла додому, вечерю
зварила. / двічі

Ой прийшла сусіда-я з другої хати:
– Де, Гандзю, дитина, що її не видати?

/ двічі

Вдарилася Гандзя о полам руками,
Забула дитину в поли під снопами.

/ двічі

Ой іде Гандзуня горами-долинами,
Здibalася Гандзя з трома соколами.

– Ой ви, сиві орли, ви, сиві соколи,
Чи ви не бачили дитини у полі?

– Ой ми її видали в глибокій долині,
Там її колише три лихі гадині.

Перша колише, в очка заглядає,
А друга колише – кости розтягає.

Ой прийшла Гандзуня, кости
позбирала,

Принесла додому та й на лаві склала:
/ двічі

– Подивись, свекрухо, в неділю
нажала. / двічі

Закінчувалося весілля в понеділок –
окрушками. Цей день виділяється дотеп-
ними жартами, на які ніхто не ображався.
Спочатку жартували над невісткою, а по-

тім приводили з собою молодого і співали
їм жартівливі пісні:

Молодий, молодий, що ти си сподобав,
То, що кури недоїли, когут не
додзьобав.

Молода, молода, що си сподобала,
Я би тобі з патика краще витисала.

На цьому весілля й завершувалося.
Раніше ще існував звичай *виводин моло-
дої*, суть якого була в тому, що молода
жінка йшла на службу в церкву як мо-
лодиця, а не дівчина. Потім були ще *від-
відини молодою своїх батьків*, так звана
рідна неділя, і цим закінчувався весіль-
ний обряд.

Отже, весільний обряд Південно-За-
хідного Поділля так само наповнений
піснями, як і обряди в інших регіонах.
Вони є його невід'ємною складовою час-
тиною, вирізняються різноманітністю – це
як жартівливі, ліричні, так і сумні пісні.
Загалом весільні пісні супроводжують об-
ряд від самого початку й до кінця.

Література

1. Архівні наукові фонди рукописів та фо-
нозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН
України, ф. 14-5, од. зб. 680 (*Ткаченко В. М.*
Матеріали експедицій автора та інших за-
писувачів: писанки, писанкарство, весільна
та поховальна обрядовість, родильна обря-
довість та ін. Записані на Тернопільщині та
Київщині. 172 арк.).

2. *Козяр С.* Весільні пісні Поділля / С. Ко-
зяр // Народна творчість та етнографія. –
2002. – № 3. – С. 96–101.

SUMMARY

Wedding in Western Podillia is as diverse as in any other region of Ukraine. It is rife enough with the song folklore that accompanies all events of the wedding ceremony. The materials presented in the article were collected in 2009–2011 during the field research in Novosilka village (Zalishchyky District, Ternopil Region).

A wedding in the village started on Friday in the house of bride with the rite of wreath-braiding. Accordingly, this day in the wedding rite was called *Pyatnytsia-zachynalnytsia* (Friday-Beginner).

On the second day of the wedding, i.e. Saturday, which was called *korovay* (round loaf), in the evening, the bridesmaids and young girls came to a bride and commenced to decorate (*vvyvaty*) wedding tree with viburnum, periwinkle, cornflower, and apples. While they did it, the parents, relatives and women that helped to cook, as well as at a previous rite, were present and sang the songs.

The girl who decorated the middle twig of the tree took it out from there, lifted it and started to dance with it. Present people sang at that time:

– На горі кришталі виливається
Ненечка зяченька сподівається. 2 times
Солому січе, пироги пече,
Сальцем ся листить, пироги мастить. 2 times.

They couldn't send off the bride to the village for asking the guests to the wedding without accompaniment of songs.

The most important moment of the wedding took place on Sunday. The guests assembled and the bride went to a church to contract a marriage, and afterwards the festivities went on. After the wedding ceremony, the bride returned home and her bridegroom went to his one. At the house the bride was welcomed with bread and salt by the parents while guests were singing the appropriate songs.

In the evening of the same day there was a greeting of bride and bridegroom. Upon the congratulation by all the guests, the bride took part of money and gave it to her mother pushing in her bosom. The bride gave the rest of money which was thrown on over a plate, along with the latter, to her mother too. The mother walked around while carousing (*perhuliuvala dar*) and dancing with matchmakers to a tune of the dance *Cossack*.

Soon after, the bridegroom with the best men and the bride's men arrived for the bride. They brought the wedding tree with them and started a dance-game *Korohid-volohid* on the yard, singing the song.

After a short feast, the bride was sent to the bridegroom on the decorated horses. If the wedding was in winter, the bride's men piled the icons, pillows and the rest of bride's dowry on a sledge, and in summer – on a cart, and went to the bridegroom. Sometimes they joked, stole certain things and eventually disgorged them. And, of course, all of these performances were accompanied with songs.

After the arrival to the bridegroom's house, the rite of veiling the bride was carried out. The pillow was put on the armchair where the bridegroom sat and then the bride sat down on his knees. The mother of the bridegroom took a kerchief and knotted it on the head of her daughter-in-law. Sometimes meanwhile they joked. For example, they could pour the water under feet of the bride. In the early XXth century, a linen was used to this effect while singing:

– Заплачиш дівчинонько
В перший понеділок
Та як здоймут з головоньки хрещатий барвінок. 2 times.....

The wedding came to an end on Monday with *okrushky*. This day stood out for witty jokes which no one took offence at. At first they made fun of the daughter-in-law and then brought the bridegroom and sang the gamesome songs to them.

Thus, the song folklore which is notable for its diversity is a part and parcel of the South-Western Podillia wedding ceremonies. Among these folkloric texts are humorous, lyrical and wistful ones.

Keywords: wedding, song, bride, groom, folklore, ceremony.